

РЕФЕРАТИ ОПУБЛІКОВАНИХ СТАТЕЙ

Поліморфізм попелиць (Homoptera, Aphidinea) в зв'язку з їхньою еволюцією. Мамонова В. О. — Клональний поліморфізм попелиць — явище унікальне. Він характерний для імаго та для личинок, пов'язаний з їх життєвим циклом — гетерогонією та міграціями і виявляється у 2 аспектах: кількості морф та в ступені морфологічної різниці між ними. До недавнього часу вважалося, що у немігруючих видів попелиць розвивається 5–7, а у мігруючих — 8–9 морф за рік. Насправді їх значно більше, при чому відповідно до еволюційної розвиненості таксонів збільшується і кількість морф, а також морфологічна різниця між ними. У деяких найбільш еволюційно розвинених родин завдяки біологічному прогресу в напрямку ценогенезу з'явилися особливі личинкові морфи, що виконують особливі функції: літнього діапаузування (“диморфи”), зимівлі (особливо у неповноцикліх видів) та захисту колонії попелиць від ворогів (“солдати”). Останні свідчать про наявність у попелиць зачаткової соціальності та досягнення деякими родинами високого рівня біологічного прогресу. Близько споріднених з ляхнідами птерокоматін доцільно вилучити з родини Aphididae в самостійну родину Pterocommatidae, що майже цілком (лише на ранг вище) відповідає системі Мордвілка (1948).

Ключові слова: Aphidinea, Lachnidae, Pterocommatidae еволюція, поліморфізм, морфа, життєвий цикл.

Доповнення до опису *Moritzoppia keilbachi* та опис нового роду *Tetroppia* (Acari, Oribatida). Гордєва О. В. — Опис *Moritzoppia keilbachi* (Moritz, 1969) та діагноз роду *Moritzoppia* Subias et Rodriguez, 1986 доповнені даними з хетотаксії ніг та морфології доросоюгального району. З видів, для яких є інформація про хетом ніг, тільки *M. keilbachi* може бути віднесена до цього роду. Описано новий рід *Tetroppia* gen. n. (типовий вид *Oppia clavifera* Hammer, 1952). До складу роду включено 10 видів, що описані раніше з Сибіру як види роду *Moritzoppia*: *T. similis* (Gord. et Grish., 1991) comb. n., *T. nikolskii* (Gord. et Grish., 1991) comb. n., *T. jamalica* (Gord. et Grish., 1991) comb. n., *T. myrmophila* (Gord. et Grish., 1991) comb. n., *T. pinea* (Gord. et Grish., 1991) comb. n., *T. minuta* (Gord. et Grish., 1991) comb. n., *T. praestans* (Gord. et Grish., 1991) comb. n., *T. myrmophila altaica* (Gord. et Grish., 1991) comb. n., *T. commutata* (Gord. et Grish., 1991) comb. n., *T. nitens* (Gord. et Grish., 1991) comb. n.

Ключові слова: Acari, Oribatei, Oppiidae, *Moritzoppia*, *Tetroppia*, хетом ніг.

Огляд роду *Entedon* (Hymenoptera, Eulophidae, Entedoninae). IV. Ревізія видів групи *hercyna* фауни України. Гумовський О. В. — В роботі ревізовано 7 видів групи *hercyna* фауни України, 6 з них нові для цього регіону. *E. (E.) procioni* Erdős, *E. (E.) gracilior* Walker, *E. (E.) heyeri* (Ratzeburg), *E. (E.) abdera* Walker, *E. (E.) ergius* Walker, *E. (E.) diotimus* Walker та *E. (E.) ukrainicus* sp. n. зазначені для фауни України. Встановлено 5 нових синонімів: *E. molybdaenus* Erdős, 1944, *E. urticarii* Erdős, 1951, *E. meliloti* Askew, 1992 = *E. (E.) procioni* Erdős, 1944, *E. loti* Erdős, 1944 = *E. (E.) diotimus* Walker, 1839, *E. nigritarsis* Erdős, 1944 = *E. (E.) abdera* Walker, 1839. Встановлено, що паралектотип (*♂*) *E. longus* Bouček, 1968 належить до *E. (E.) procioni* Erdős, 1944. Обговорено діагностичні ознаки даної групи видів, особливості внутрішньовидової мінливості та ознаки, що використовуються для діагностики окремих видів, наведено деякі нові знахідки з інших регіонів Палеарктики.

Ключові слова: Hymenoptera, Eulophidae, Entedoninae, *Entedon*, група видів *hercyna*, Україна, Молдова, Румунія, Угорщина, Греція, Армения, Грузія, Далекий Схід Росії, Східний Сибір.

Змії В'єтнама у колекції зоологічного музею ННПМ НАН України. Повідомлення 1. Морські змії — Hydrophiidae. Доуєнко І. Б. — Наводяться детальні описи колекційних екземплярів змій В'єтнама (розміри, габітуальні особливості, забарвлення та рисунок) родини Hydrophiidae, що належать до 11 видів 8 родів. Вперше для В'єтнама сповіщається про знахідку представника роду *Eurydocephalus* Kreffl — ймовірно *E. annulatus*, та виду *Hydrophis spiralis*. Наводяться дані про кількість та розміри яєць у яйцєводах самиць, а також про вміст шлунків ряду видів. Робота містить список англійських еквівалентів російських назв щитків та лусок фолідозу змій, що полегшить ознайомлення з нею англомовного читача.

Ключові слова: морські змії, фолідоз, розмір, забарвлення, рисунок, яйце, В'єтнам, герпетофауна.

До біології кавказького ялиново-ялицевого хермеса *Dreyfusia nordmanniana* (Homoptera, Adelgidae). Драгал Г. І. — В роботі розглянуто наслідки досліджень біології кавказького ялиново-ялицевого хермеса. Вперше детально описаний його розвиток в умовах Центрального ботанічного саду НАН України. Обговорено питання спеціалізації особин у життєвому циклі. Запропоновано виділити в межах морфи гіемосистенс 2 субморфи: ранню та пізню. Показано існування у виду, що вивчається, 2 варіантів життєвого циклу: такого, що триває 2 роки (з 5–6 генераціями); такого, що триває 3 роки (з 6–7 генераціями). Парацикл кавказького ялиново-ялицевого хермеса розцеляється на 3 фенологічно самостійні частини — мікроцикли.

Ключові слова: попелиці, Aphidinea, Adelgidae, *Dreyfusia nordmanniana*, кавказький ялиново-ялицевий хермес, життєвий цикл, поліморфізм, діапауза.

Екологічна характеристика берша *Stizostedion volgensis* (Pisces, Percidae) Дніпровського водосховища. Новіцький Р. О. — Берш *Stizostedion volgensis* (Gmelin, 1788) — один з найменш досліджених видів іхтіофауни України. Протягом 1994–1997 рр. у Дніпровському (Запорізькому) та Дніпродзержинському водосховищах проведені дослідження біології та екології цього виду. Вперше наведено повні дані про харчування, нагул, розмноження, розповсюдження, етологію берша в водоймах України. Відмічено біомеліоративну роль цього хижака у водосховищах Дніпра. На підставі порівняння біоекологічних характеристик берша з різних місць ареалу

(оз. Балхаш, Цимлянського, Волгоградського, Дніпровського водосховищ) констатується факт сприятливості умов існування виду у водосховищних екосистемах Дніпра.

Ключові слова: берш, біологія, водосховищні екосистеми.

Роль хребетних в біоіндикації забруднення середовища хлорорганічними пестицидами. Шебуніна Н. О., Маслова О. В. — В роботі наведені дані про накопичення хлорорганічних пестицидів у абіотичному середовищі та біоті. Розраховані коефіцієнти накопичення та коефіцієнти міжрівневого накопичення, використання яких можливе в біоіндикації. Запропоновано оригінальні рішення ефективного пошуку організмів-індикаторів. Наведені дані щодо зміни білкового обміну у вида-індикатора — лісової миші (*Apodemus sylvaticus* Linnaeus, 1758), у якій суттєво знижений вміст колагену в кістках хребта. Для визначення вида-індикатора рекомендовано враховувати його біологічні особливості.

Ключові слова: біоіндикація, колаген, гризуни.

Просторовий розподіл війчастих найпростіших (Protista, Ciliophora) у річці Битиця (басейн Дніпра). Бабко Р. В., Кузьміна Т. М. — Вивчено просторовий розподіл війчастих найпростіших у річці і супутніх водоймах на природних субстратах (пісок, глина, сапропель, вищі водні рослини) і у товщі води. Загалом було ідентифіковано 140 таксонів. Найбільша кількість видів зареєстрована на поверхні макрофітів. Показано існування у досліджених водоймах 3 типів асамблей війчастих найпростіших: 1) сапропелева, 2) епіфітонна, 3) єдина асамблея товщі води та аеробних донних відкладів.

Ключові слова: війчасті найпростіші, асамблея видів, місце існування.

Новий вид *Crangonobdella orientalis* (Hirudinea, Piscicolidae) з Курільських островів — паразит *Anarhichas orientalis* (Osteichthyes, Anarhichadidae). Утєвський С. Ю. — Описано вид *Crangonobdella orientalis* sp. n. з прибережних вод о. Ітурул. Новий вид характеризується такими зовнішньоморфологічними ознаками: присоски добре розвинуті, є 3 пари очей, сегментальні очки, сегментальні коричневі плями, копуляційна зона навколо жіночого гонопора. Для внутрішньої будови притаманні дивертикули стравоходу, злиті сліпі мішки з великими отворами, сім'явипорскувальні канали перед рогами атріума, провідна тканина. Максимальна довжина за вянучком присосок — 17,9 мм. Живить — зубатка *Anarhichas orientalis*.

Ключові слова: Hirudinea, Piscicolidae, *Crangonobdella orientalis*, Курільські острови, *Anarhichas orientalis*

Перший опис самки *Myrmica ritaе* (Hymenoptera, Formicidae) з нотатками щодо групи *ritaе*. Радченко О. Г., Елмс Г. В. — Вперше описано самку *Myrmica ritaе* Emery та проведено її порівняння з іншими відомими самками видів з комплексу *ritaе* (*M. serica* Wheeler, *M. indica* Weber та *M. gigantea* (Collingwood)). Вона відрізняється від самок усіх вище зазначених видів прямими, не хвилястими поздовжніми зморшками на голові, коротшою головою та порівняно довшими шипами проподоуму. Запропоновано виключити *M. rigatoi* Radchenko et Elmes зі складу групи *ritaе*. Наведено додаткові дані з поширення *M. gigantea* та *M. urbanii* Radchenko et Elmes.

Ключові слова: Formicidae, мурашки, таксономія, *Myrmica ritaе*.

Етологічні особливості гніздування великого (*Podiceps cristatus*) і чорношиюго (*P. nigricollis*) норців. Когут І. В. — Явище накривання кладок вивчалось у 2 видів норців протягом 1990—1994 та 1996—1997 рр. на території 4 областей заходу України. Отримані дані свідчать про чітку тенденцію до накривання яєць, пов'язану з фактором непокоєння. Процент накритих кладок значно нижчий на початковій та кінцевій стадіях інкубації, що співпадає з даними попередніх дослідників. Причину дослідженої закономірності краще за все пояснює етологічна концепція, згідно з якою конфлікт між різними формами поведінки на початку і в кінці інкубації веде до послаблення потягу до насиджування і як наслідок — до зниження інтенсивності накривання кладки. Розглядається також ряд інших факторів (спосіб непокоєння, тип водоймищ, густота заростей, наявність колоній, умовний вік птахів тощо). Їхній вплив на накривання кладки не достовірний.

Ключові слова: накривання кладки, період інкубації, норці, захід України.

Нові для Березинського біосферного заповідника види ссавців (Chiroptera, Insectivora). Борисенко О. В., Крускоп С. В., Кашталян О. П. — Список рукокрилих Березинського біосферного заповідника було доповнено 2 новими видами — лісовим нетопирем (*Pipistrellus nathusii*) та водяною нічницею (*Myotis daubentoni*). Судячи з усього, лісовий нетопир є одним з найбільш багаточисельних видів рукокрилих, що мешкають у заповіднику. Наведено дані про місця знахідок та наявність колекційного матеріалу для середньої бурозубки (*Sorex caecutiens*) з території Березинського заповідника.

Ключові слова: Vespertilionidae: *Pipistrellus nathusii*, *Myotis daubentoni*; Soricidae: *Sorex caecutiens*; нові знахідки, Березинський біосферний заповідник.

Нічниця довговуха та кажан північний (Mammalia, Chiroptera) на Заході України. Покин'ячерда В. Ф., Загороднюк І. В., Постава Т., Лабоха М., Покин'ячерда В. В. — Нові знахідки рідкісних видів кажанів на заповідних територіях Східних Карпат отримано із застосуванням ультразвукових детекторів (*E. nilssoni*) та хіроптерологічних тенет (*M. bechsteini*). Наведено результати аналізу всіх відомих знахідок цих видів в західних областях України як в просторі, так і в часі. Сучасне поширення *Myotis bechsteini* пов'язано з ареалами буків (Закарпаття, Прикарпаття та Поділля), ареал *Eptesicus nilssoni* пов'язаний з бореальними угрупованнями Полісся й Карпат. *Myotis bechsteini* — рідкісний вид з відносно сталою чисельністю; *Eptesicus nilssoni* має стійку тенденцію до зниження населення та скорочення ареалу.

Ключові слова: кажани, поширення, Україна.